

La medallística de l'Institut d'Estudis Catalans¹

ANNA M. BALAGUER

En la vida de les institucions solen haver-hi ocasions que propicien la creació de determinades manifestacions que s'emmarquen en l'àmbit de la medallística. Aquestes poden ésser força variades i anar des del simple distintiu de solapa, fins a plaques o medalles de premi, de distinció, d'agraïment, medalles de tipus commemoratiu, etc. És cert que hi ha institucions que, ja sigui pel seu camp d'actuació o bé per uns determinats trets de la seva idiosincràsia, són més proclius a generar expressions de tipus medallístic al llarg de la seva història. D'altres són més contingudes en aquest tipus de manifestacions, però és difícil trobar una institució, entitat o societat amb cert gruix d'història que no hagi creat, en algun moment i per alguna circumstància, alguna mena d'expressió medallística.

L'Institut d'Estudis Catalans no és cap excepció d'aquesta norma. De tota manera, la seva trajectòria d'institució acadèmica seriosa —més pendent de l'avenç científic que de manifestacions externes— i també les condicions poc favorables en què ha hagut de subsistir, en algun llarg període, ha fet que les expressions medallístiques de l'IEC siguin, certament austeres.

En les pàgines que segueixen les catalogarem i comentarem.

MEDALLA I INSÍGNIA DE SOLAPA DEL CINQUANTENARI

La celebració del cinquantè aniversari de l'IEC, l'any 1957, va propiciar l'emissió d'una medalla commemorativa de l'esdeveniment i també la d'una insígnia

1. Hem de fer constar el nostre agraïment i eficaç col·laboració a la senyora Rosa Franquesa, secretària de la Presidència de l'IEC, per diverses informacions donades, i a la senyora Eulàlia Miret i Raspall, responsable del Servei de Documentació i Arxiu de l'IEC. També al doctor Oriol de Bolòs, membre emèrit de l'IEC i a la seva esposa així com a

nia de solapa per als membres. La iniciativa i la realització d'aquestes peces foren obra de Ramon Sunyer i Clarà, exquisit artista especialitzat en medallística i orfebreria, que a més era un destacat col·laborador en bona part de les activitats que podia desenvolupar l'IEC en les difícils dècades dels anys quaranta i cinquanta.

La situació de semiclandestinitat en què vivia l'IEC des de l'acabament de la Guerra Civil (1936-1939) —que es va mantenir, pràcticament fins al restabliment de la democràcia, després del 1975— va fer que l'existència d'aquesta medalla i de la insígnia restessin gairebé oblidades, fins i tot en cercles propers a l'IEC.

La descoberta l'any 2001 d'un exemplar de la medalla del cinquantenari, en un fons procedent d'un important col·leccionista de medalles barceloní, ens portà a encetar una petita recerca sobre aquesta qüestió. El resultat fou que no sols poguérem documentar prou bé la medalla, mercès als llibres d'actes de les sessions plenàries d'aquelles dates, sinó que aquests documents ens revelaren també l'existència d'una ensenya per als membres de l'IEC, que fou també emesa, en aquell moment.

Vàrem donar a conèixer la medalla i el contingut de la part del text de l'acta que feia referència a aquestes emissions,² però per més que ho intentàrem no vàrem aconseguir trobar cap exemplar de l'ensenya a la qual també al·ludia l'esmentada documentació escrita. Es tracta de l'acta de la sessió plenària del dia 10 de gener de 1958, en la qual es dona compte de la festa del cinquantenari, celebrada, com era previst, el dia 30 de desembre anterior i acollida a la llar del senyor Lluís Bonet. El més interessant és, però, que en aquesta sessió plenària es parla específicament de les medalles amb aquests termes:

El Secretari ofereix als membres de l'Institut, en nom del senyor Ramon Sunyer, les medalles commemoratives del Cinquantenari que aquell els ha destinat. S'acorda fer constar en acta la satisfacció de l'Institut per aquesta gentilesa, així com per la de la insígnia que fou ofrenada als membres de l'Institut el dia de la commemoració cinquantenària.

El text és prou explícit. El senyor Ramon Sunyer,³ persona propera a l'IEC, no sols ha tingut la gentilesa de contribuir a l'acte del cinquantenari oferint una en-

la firma Sunyer, d'orfebreria, responsable de la medalla i la insígnia del cinquantenari (1957), i a la firma d'orfebreria Capdevila, que realitzà la medalla i la insígnia emesa arran del norantè aniversari (1997).

2. A. M. BALAGUER, «Medalla del cinquantenari de l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1957)», *Acta Numismàtica*, 31, 2001, p. 201-205.

3. Ferran Soldevila ens parla a les seves memòries d'activitats de l'IEC, sessions acadèmiques o reunions, celebrades en el domicili particular de la família Sunyer quan el sol fet de reunir-se era penat. Ferran SOLDEVILA, *Dietaris de l'exili i del retorn*, València, 2000, p. 45, 133, 164, 217, 275 i 288. També Coll i Alentorn deixa constància de generosa i valenta acollida que l'IEC —que pràcticament no tenia seu pròpia— trobava a la casa de Ramon Sunyer al carrer de Septimània. Fou precisament en aquest domicili on tingué lloc l'acte fundacional de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, l'abril de 1942. M. COLL I ALENTORN, article citat a la nota 1 més amunt, p. 64. «Els primers setanta-cinc anys de l'Institut d'Estudis Catalans», *Nadala de la Fundació Jaume I*, xv, 1981 (dedicada a l'IEC), p. 64. Vegeu igualment, A. BALCELLS I E. PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans 1907-1942*, Barcelona, 2002, p. 326.

senya a cada membre de l'IEC, sinó que ha volgut deixar també constància d'aquest aniversari en una medalla commemorativa, sortida igualment del seu taller. Ara en fa arribar un exemplar a cada membre i aquests, reunits en sessió plenària, fan constar en acta el seu agraïment. És, precisament aquesta darrera circumstància la que ens ha permès escatir avui que la medalla no fou emesa per una iniciativa directament sorgida de l'IEC, sinó per la iniciativa i la gentilesa de Ramon Sunyer, que reunia la doble condició de ser un destacat col·laborador i protector de l'IEC, en aquells anys adversos, i la d'ésser un professional molt remarcable de les arts medallístiques i de l'orfebreria.

Que l'emissió d'aquesta insígnia fou un fet era indubtable, però es feia difícil poder localitzar-ne algun exemplar. El llarg temps transcorregut feia que la major part del nombre, relativament reduït de científics que eren aleshores (1958) membres de l'IEC, fossin traspassats o bé d'edat molt avançada, de manera que semblava força difícil obtenir-ne cap informació concreta.

Finalment, vàrem aconseguir, però, el que cercàvem, gràcies a Oriol de Bolòs i Capdevila, insigne botànic, vinculat des de molt jove a l'IEC a través de la Institució Catalana d'Història Natural (1945) i membre de la Secció de Ciències de l'IEC des de 1964. El doctor Bolòs i la seva esposa, filla de Francesc Masclans i Girvès, un altra reconegut botànic, varen entendre al moment a quina ensenya ens referíem. No sols la tenien ben present, sinó que la conservaven, i tingueren l'amabilitat de posar-la a la nostra disposició per tal de fotografiar-la i publicar-la. De ben segur que aquest deu ésser un dels pocs exemplars existents, ja que les gestions que havíem realitzat fins aleshores, prop d'altres persones vinculades des d'antic a l'IEC, havien resultat infructuoses. Per tant ens apressarem a acollir-nos a l'amable oferiment del matrimoni Bolòs Masclans. D'aquesta manera, ara podrem reunir les dues manifestacions medallístiques de l'IEC, creades l'any 1958, dissenyades per Ramon Sunyer i realitzades al seu prestigiós taller d'orfebreria.

1. Medalla del cinquantenari.

La seva descripció és la següent:

a/ Figura dreta d'una deessa clàssica que porta una llança amb una serp enrotllada en una mà i a l'altra una corona de llorer que sosté damunt l'emblemàtica ara flamejant, que va ser símbol de l'IEC durant dècades i que porta la inscripció: INS/TITUT — D'ESTU/DIS CA/TALANS, amb ornament d'una garlanda que sostenen dos caps de vedell.

r/ INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS 1907-1957. BARCELONA. Escut de Catalunya amb la forma característica, arrodonida per baix i formant 3 vèrtex punxeguts a la part superior, que adoptava en aquells anys l'emblema de l'IEC.

Metall: bronze Ø: 45 mm Pes: 46,5 g

Medallista: no hi ha signatura ni marca d'artista, de gravador o de fabricant emissor de la medalla. Sabem, però, amb seguretat absoluta que fou obra del medallista Ramon Sunyer.

Aquesta medalla s'emmarca clarament dintre del que qualifiquem de *medalla commemorativa*. Les seves llegendes són ben explícites en aquest sentit i no cal estendre'ns. Ara bé el que mereix algun comentari és la simbologia que presenta: hem vist que a l'anvers hi ha una deessa clàssica que sosté una corona de llorer damunt d'una ara. Aquesta ara és un dels emblemes més antics de l'IEC. El veiem sovint en contraportades, cobertes, etc., de les seves publicacions dels anys vint en endavant i és un element concebut segons els canons del gust noucentista. La deessa, que hi ha al costat de l'ara, pot representar Minerva. Pensem que en escollir aquesta figura del panteó romà pot haver-hi hagut una doble intenció. Per una banda, la de representar la divinitat de la saviesa per excel·lència, en actitud de coronar l'ara emblemàtica de l'IEC. Per l'altra, pot entendre's que aquesta figura és una al·lusió a l'entitat Agrupació Benèfica Minerva, col·lectiu constituït l'any 1943 sota la presidència de Fèlix Millet i que exercí una funció de mecenatge vers l'IEC.

Al revers hi ha l'escut català arrodonit de baix i acabat amb tres vèrtexs a la part de dalt. Aquest escut guarda certa similitud amb l'escut que emprà la Generalitat republicana en un primer moment, encara que en aquell cas la part de dalt és plana al centre i fa una entrada en forma de semicercle a cada banda. Tant l'escut amb tres vèrtexs sobresortints com aquest darrer són poc freqüents.

2. Insígnia de membre (1957).

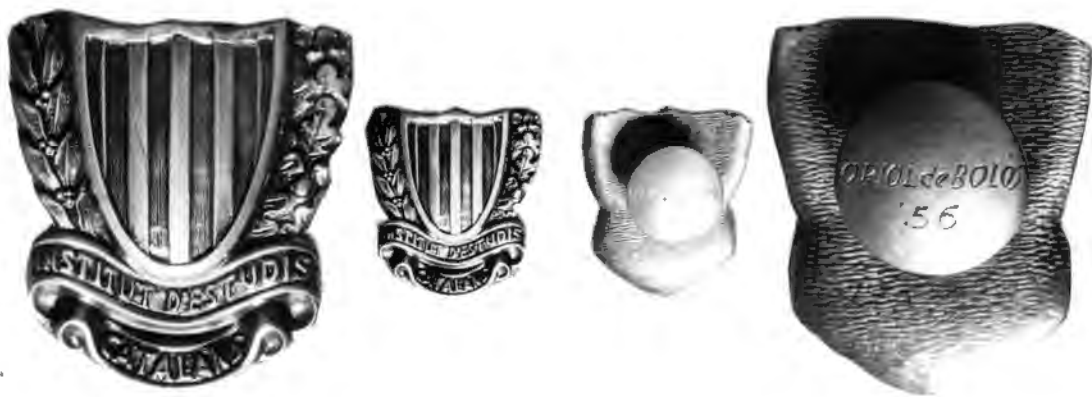
Descripció:

- a/ Escut català arrodonit per baix amb una branca de llorer a l'esquerra i una branca de roure a la dreta. A sota, en dues cartel·les INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.

r/ En el botó que servia per fixar la peça al trau de la solapa, hom hi gravava el nom del membre de l'IEC corresponent. En aquest cas ORIOL DE BOLOS 56
Mides: 25 × 23 mm Metall: AR

Veiem que la forma de l'escut és similar a la del que apareix al revers de la medalla anterior. Tot i així observem que les puntes de dalt són poc pronunciades i que va ornat amb un brot de llorer, símbol de la glòria, i amb un altre de roure, emblema de la fortalesa. El conjunt respon a un disseny de reminiscències del gust del Noucentisme, encara vigent als anys cinquanta.

A part de les insígnies distribuïdes entre les persones que ja eren membres de l'IEC arran de la celebració del cinquantenari (1957), aquest distintiu es degué lliurar, també als membres que en aquells anys anaren ingressant a l'IEC. Coneixem pocs detalls de tot plegat.

NOVA MEDALLA I INSÍGNIA DE SOLAPA

Quan l'IEC pogué restablir en plenitud la seva tasca i recuperà la seva seu, a les dècades dels vuitanta i noranta, el record del distintiu de membre era pràcticament oblidat. L'IEC tampoc disposava de cap altra manifestació medallística, ja fos commemorativa o bé de reconeixement o de premi. Almenys no n'hem pogut trobar cap notícia ni, que sapiguem, mai els premis, que cada any atorga l'IEC, han tingut una expressió medallística.

La celebració del noranta aniversari de l'IEC (1997) va propiciar la creació d'una medalla de reconeixement i la d'una insígnia de solapa per als membres, inspirada en el nou disseny de l'escut de la institució.

3. Medalla de reconeixement als membres emèrits

Descripció:

a/ Escut de Catalunya de forma quadrangular, als costats i a baix INSTITUT

— D'ESTUDIS — CATALANS en tres segments de cartel·la rectilínia un xic desplaçada respecte de l'escut.

r/ És llis i hom hi grava el nom del membre emèrit homenatjat i el seu any d'ingrés a l'IEC.

Mides: 41 × 49 mm Metall: AR

El disseny i la realització són de la reconeguda firma Capdevila de joiers i argenters de Barcelona.

Aquesta medalla és lliurada cada any a tots els membres que passen a ésser emèrits.

4. Insígnia de solapa

Descripció:

a/ Igual que el de la medalla anteriorment descrita.

r/ Fixació de solapa pel sistema anomenat *pin*.

Mides: 27 × 23 mm Metall: AR

El disseny i la realització són també de la firma Capdevila. Aquesta insígnia fou distribuïda a tots els membres de l'IEC arran de la celebració del norantè aniversari amb el prec que la lluïssin en endavant durant els actes de certa solemnitat i, en especial, a l'acte central organitzat per aquella commemoració. Com és natural, els membres de l'IEC portaven aquell dia la nova insígnia amb satisfacció.

Fins aquí el recull de les expressions medallístiques de l'IEC en un sentit estricte. És a dir, aquelles que són només manifestacions de la institució en un sentit genèric, perquè l'IEC consta de diverses seccions i inclou també més de vint-i-cinc societats científiques cadascuna de les quals pot haver generat, com ho ha fet la nostra, les seves pròpies manifestacions medallístiques. Aquest podrà ser, però, el tema d'una altra recerca.

3 x 2

3

4

